

Herdenkingsdienst bij de 'geboorte van Nederland' (1572)

Inleiding

Aandacht voor de nationale geschiedenis beleeft momenteel een revival. Het televisieprogramma van de NTR, *Het verhaal van Nederland*, trekt wekelijks bijna twee miljoen kijkers. In dit programma brengt Daan Schuurmans een geschiedenis van eeuwen op een boeiende en toegankelijke manier voor het voetlicht. De christelijke religie is nauw met die geschiedenis verweven en heeft een stempel gedrukt op de ontwikkeling van cultuur en bestuur van ons land.

De overgang van de middeleeuwen naar de moderne tijd is een kantelpunt in die geschiedenis. De natievorming van de Nederlanden in de zestiende en zeventiende eeuw ging niet zonder slag of stoot en zette bovendien de religieuze verhoudingen op scherp. In de periode dat de Republiek der Zeven Verenigde Provinciën haar vrijheid en onafhankelijkheid bevocht, viel de Kerk uiteen in twee tegenover elkaar staande kerkgenootschappen: katholiek en protestant.

Er zijn eeuwen overheen gegaan. Vijfhonderd jaar na het begin van de Reformatie is veel historische pijn geheeld, goede verhoudingen hersteld, hoewel de scheiding nooit helemaal is overwonnen. Katholieken en protestanten hebben vanuit verschillende posities, maar vaak ook gezamenlijk en als gelijkberechtigde burgers veel bijgedragen aan de ontwikkeling van de Nederlandse samenleving, cultuur en staat.

Anno 2022 verkeren kerken in ons land niet meer in een dominante positie. Al wordt hun bijdrage minder gezien en gehoord dan vroeger, kerken zijn – in een veel grotere verscheidenheid dan voorheen – nog steeds zeer betrokken op het wel en wee van de Nederlandse samenleving als gemeenschappen van geloof, hoop en liefde, waar iedere mens welkom is.

Naar aanleiding van het initiatief van de samenwerkende 1572-gemeenten, die in 2022 de geboorte van Nederland herdenken, ontstond het idee om vanuit de oecumenische verbondenheid tussen katholieken en protestanten een orde van dienst/liturgie samen te stellen, die door kerken in ons land gebruikt kan worden om in kerkelijk verband gestalte te geven aan de herdenking 1572-2022, 450 jaar na de 'geboorte van Nederland'.

In deze orde van dienst is gepoogd de pijnlijke herinneringen bij God te brengen en vanuit ons gezamenlijk geloof aan te sluiten bij de waarden Vrijheid, Verdraagzaamheid, Verbondenheid en Verscheidenheid, die onze samenleving tot een goede samenleving maken. We voegen daar nog Vrede aan toe. Het ontsteken van de kaarsen bij de voorbeden en het elkaar aanreiken van een palmtakje bij de vredeswens zijn daarbij betekenisvolle symboolhandelingen.

Deze orde van dienst is bedoeld als handreiking voor parochies en gemeenten, die in hun stad of dorp bij gelegenheid van deze herdenking een oecumenische dienst

houden. In de orde van dienst is ruimte gelaten om als voorgangers bij het samenstellen van de dienst daar een eigen invulling aan geven in de keuze van schriftteksten, gebeden en liederen.

Handreiking bij orde van dienst

Voor de dienst van gebeden/voorbede zijn vijf kaarsen nodig, bij voorkeur aangestoken vanaf de paaskaars, en voor de vredeswens kleine palmtakjes of olijftakjes (formaat twijgje), die bij binnenkomst samen met het boekje aan de gelovigen worden uitgereikt.

Bij de dienst van gebeden/voorbede wordt aangesloten bij de vier V's van de dit initiatief. Tussen iedere voorbede is ruimte voor een acclamatie:

- welke gesproken kan worden: Laat ons bidden: gevolgd door: Heer ons God, wij bidden U: verhoor ons
- of gezongen, zoals: 'Heer, ontferm U' (Taizé)
- of het refrein van psalm 85: "Doe ons Heer uw genade aanschouwen, laat komen uw heil over ons"
- of u kiest voor een eigen passende invulling.

Bij de vredeswens: Nadat de vijfde kaars is ontstoken, wordt een korte toelichting gegeven in deze of vergelijkbare woorden: De vrede dichtbij in onze persoonlijke omgeving tot aan elders op de wereld is soms ver te zoeken. Vrede kunnen wij schenken, getuige het Schriftwoord "zalig de vredestichters, want zij zullen kinderen van God genoemd worden" (Mt. 5,9). We zingen nu het lied "Geef vrede door van hand tot hand", waarin de strofetekst "Geef vrede door van hand tot hand, als brood om uit te delen; kijk ieder mens met warmte aan, zo kunnen breuken helen". Bij uw boekje ontving u ook een palmtakje/olijftakje. Tijdens het lied lopen we via deze zijpaden naar voren, en dan naar het midden, waar we degene ontmoeten 'van de andere kant'. Laten we elkaar een symbool van vrede geven, elkaar aankijken en misschien iets wensen. U geeft daarbij uw takje aan de ander...en zo wordt vrede doorgegeven van hand tot hand.

Verantwoording

Het initiatief tot het maken van deze orde van dienst voor de herdenking van 1572 komt van de Katholieke Vereniging voor Oecumene. De teksten zijn samengesteld door een ad hoc werkgroep, waaraan de volgende personen deelnamen:

Drs. Geert van Dartel, secretaris van de Katholieke Vereniging voor Oecumene en voorzitter van de Raad van Kerken in Nederland

Mgr. dr. Gerard de Korte, bisschop van Den Bosch

Dr. René de Reuver, scriba van de Protestantse Kerk in Nederland

Mw. Hanneke Steetskamp, studieadviseur aan de TU Eindhoven, lid van Focolare Nederland en bestuurslid van de Katholieke Vereniging voor Oecumene

Drs. Eric van Teijlingen, priester van het bisdom Haarlem-Amsterdam, bisschoppelijk gedelegeerde voor oecumene en bestuurslid van de Katholieke Vereniging voor Oecumene

Drs. Klaas Touwen, predikant Protestantse Kerk in Nederland, eindredacteur van het Oecumenisch Leesrooster en van Tijdschrift voor Verkondiging.

Drs. Diederik Wienen, studierector van Bonifatiusinstituut van het bisdom Haarlem-Amsterdam en bestuurslid van de Katholieke Vereniging voor Oecumene

Dienst van Woord en Gebed

Intrede en opening

Openingslied "Gelukkig is het land" - (Oude) Liedboek 416

Gelukkig is het land,
dat God de Heer beschermt,
als daar met moord en brand,
de vijand rondom zwermt
en dat, men meent: hij zal,
't schier overwinnen al,
dat dan, dat dan, dat dan,
hij zelf komt tot den val.

Gedankt moet zijn de Heer,
de God, die eeuwig leeft.
dat Hij ons t' zijner eer,
deez' overwinning geeft.
Wat wonder heeft de kracht,
des Heren al gewracht!
O Heer, o Heer, o Heer,
hoe groot is Uwe macht.

Opening en begroeting

V In de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest

A Amen

V Genade zij u en vrede in naam van Jezus Christus, onze Heer in de eenheid met de Heilige Geest, God door de eeuwen der eeuwen.

A Amen.

of

V God, kom mij te hulp

A Heer, haast u mij te helpen

Moment van inkeer

'Gelukkig is het land' is het bekendste lied dat 1572 bezingt. 'De vijand' die 'met moord en brand' 'rondom zwermt' was het 'Spaensche boos gebroet' dat 'tot den val' kwam, toen - 450 jaar geleden - de Watergeuzen op 1 april 1572 Den Briel innamen, waarna ook andere steden en dorpen onder leiding van Willem van Oranje in opstand kwamen.

De gemeenschappelijke vijand bevorderde de eenheid. Vandaar dat wij nu de geboorte van Nederland gedenken. Ondertussen bleven onderlinge tegenstellingen opspelen en er kwamen nieuwe bij. Dat maakt het moeilijk om 1572 te 'vieren'.

De vrijheidsstrijd ontketende een burgeroorlog, die militair en economisch gedomineerd werd door Holland en Zeeland. Andere provincies profiteerden ervan. Staats-Vlaanderen (het latere Zeeuws-Vlaanderen), Staats-Brabant (Noord-Brabant)

en Staats-Overmaas (delen van Limburg en Vlaanderen) werden als wingewesten uitgebuit met zware belastingen. Drenthe deelde in het lot van de koloniën in de Oost en in de West, de veenarbeiders in het lot van de slaafgemaakten.

De Opstand werd ook als godsdienstoorlog uitgevochten. Toen de kruiddampen optrokken was het gereformeerde protestantisme de bevoorrechte religie en werden rooms-katholieken, doopsgezinden en lutheranen, samen met de joden, als tweederangsburgers achtergesteld en in hun schuilkerken aan het oog onttrokken.

Nu elders in Europa een oorlog woedt, past het ons aan het begin van deze viering de onderlinge wreedheden te erkennen, die de wording van de Nederlandse identiteit hebben vergezeld. Wij beperken ons tot 1572 en noemen op datum en plaatsnaam enkele dieptepunten, die deel uitmaakten van een doorgaande geschiedenis:

- 28 maart, Dordrecht: twee Mennonieten worden wegens ketterij in het openbaar verbrand.
- 10 juni, het geuzenleger neemt Zutphen in: kerken en kloosters worden geplunderd en vernield, geestelijken gemarteld, verkracht of gedood.
- 25 juni: vijf katholieke geestelijken, de martelaren van Alkmaar, worden door de geuzen naar Enkhuizen gebracht, gemarteld en gedood.
- 9 juli: 19 katholieke geestelijken, de martelaren van Gorcum, worden door de geuzen in Brielle gemarteld en vermoord.
- 23 juli: de inname van Roermond: 23 priesters, de martelaren van Roermond, worden vermoord door troepen van Willem van Oranje.
- 15 september: Zuid-Nederlandse beroepssoldaten – ‘de Waalse Furie’ – moorden de helft van de bevolking van Dokkum uit, zonder onderscheid te maken tussen katholieken of gereformeerden.

Belijden wij dat wij deel uitmaken van een schuldige geschiedenis, die ons soms inhaalt als oude tegenstellingen opgeld doen en wij in kerk en samenleving langs historische grenzen gescheiden wegen gaan.

Bidden wij om vergeving voor het kwaad en onrecht, dat geworteld is in een structurele bevoorrechting van de rijken en de achterstelling van de armen, generaties achtereen.

Bidden wij om verzoening tussen bevolkingsgroepen, die met strijdige belangen tegenover elkaar staan, dat hun rechten geëerbiedigd worden, wij met verschillen leren leven en elkaar weten te waarderen.

Kyrie - GvL 221 / Liedboek 299c

Gloria - GvL 231 / Liedboek 299c

Dienst van het Woord

Gebed bij het openen van de Schriften

V Goede God, wij bidden U: zend uw licht en uw waarheid, en verlicht de ogen van ons verstand om uw heilige geheimen te verstaan. Geef dat wij ze zo horen, dat wij niet alleen hoorders maar ook daders van uw Woord zijn, en dat wij vrucht mogen dragen het koninkrijk der hemelen waardig. Door Jezus Christus, onze Heer.

A Amen.

Lezing: Psalm 15

HEER, wie mag gast zijn in uw tent
wie mag wonen op uw heilige berg?

Wie de volmaakte weg gaat en doet wat goed is,
wie oprecht de waarheid spreekt.
Hij doet aan lasterpraat niet mee,
hij benadeelt een ander niet
en drijft niet de spot met zijn naaste.

Hij veracht wie geen achting waard is,
maar eert wie ontzag heeft voor de HEER.
Zijn eed breekt hij niet, al brengt het hem nadeel,
voor een lening vraagt hij geen rente,
hij verraadt geen onschuldigen voor geld.

Wie zo doet, komt nooit ten val.

Tussenzang "Psalm 72" - GvL Psalm 72 I of 72 II / Liedboek 72 of 72 A

Lezing: Lucas 6: 27-38

In die tijd zei Jezus: "Tegen jullie die naar Mij luisteren zeg Ik: heb je vijanden lief, wees goed voor wie jullie haten, zegen wie jullie vervloeken, bid voor wie jullie slecht behandelen. Als iemand je op je wang slaat, bied hem dan ook de andere wang aan, en weiger iemand die je bovenkleed afneemt ook je onderkleed niet. Geef aan ieder die iets van je vraagt, en eis je bezit niet terug als iemand het je afneemt. Behandel anderen zoals je wilt dat ze jullie behandelen. Is het een verdienste als je liefhebt wie jullie liefhebben? Want ook de zondaars hebben degenen lief die hen liefhebben. En is het een verdienste als je weldaden bewijst aan wie weldaden bewijzen aan jullie? Ook de zondaars handelen zo. En is het een verdienste als je geld leent aan degenen van wie jullie iets terug verwachten? Ook zondaars lenen geld aan zondaars in de verwachting alles terug te krijgen. Nee, heb je vijanden lief, doe goed en leen geld aan anderen zonder iets terug te verwachten; dan zullen jullie rijkelijk worden beloond, en zullen jullie kinderen van de Allerhoogste zijn, want ook Hij is goed voor wie ondankbaar en kwaadwillig is. Wees barmhartig zoals jullie Vader barmhartig is. Oordeel niet, dan zal er niet over je geoordeeld worden. Veroordeel niet, dan zul je niet veroordeeld worden. Vergeef, dan zal je vergeven worden. Geef,

dan zal je gegeven worden; een goede, stevig aangedrukte, goed geschudde en overvolle maat zal je worden toebedeeld. Want de maat die je voor anderen gebruikt, zal ook voor jullie worden gebruikt.”

Overweging

Dienst van de gebeden

V “Beijvert u de eenheid des Geestes te behouden door de band van de vrede: één lichaam en één Geest, zoals gij ook geroepen zijt tot één en dezelfde hoop waarvoor Gods roeping borg staat. Één Heer, één geloof, één doop. Één God en Vader van allen, die is boven allen en met allen en in allen” (Ef. 4,4-6). Zo willen wij nu verenigd bidden tot onze God en Vader:

Vrijheid

God, U gaf de mens ware vrijheid: In het paradijs bij de schepping van hemel en aarde en door het verlossende offer van uw Zoon Jezus. Help ons te zien dat vrijheid niet betekent dat we kunnen doen wat we willen maar dat onze vrijheid die van de ander kan beknotten.

Heer, bewerk in ons die verlossende vrijheid, die niet beperkt en niet vanzelfsprekend is, maar die zich uit in liefde, liefde voor U en op datzelfde moment ook voor de naaste.

Verdraagzaamheid

God, U vraagt ons onze naasten te beminnen en barmhartig te zijn, zoals de Vader barmhartig is. We bidden om de moed om alle mensen te beminnen, dat we ruimte geven aan mensen, die wellicht anders zijn dan wij, een andere mening hebben of hun leven anders inrichten; dat we zonder vooroordeel met elkaar omgaan; en dat we vooral leren luisteren met ons hart.

God, bewerk in ons meer liefdevolle verdraagzaamheid als eerste stap naar ware broeder- en zusterschap onder de mensen.

Verbondenheid

God, U heeft ons verbonden in ons gemeenschappelijk huis, de aarde. Die verbondenheid geeft ons identiteit: als broeders en zusters zijn we onderweg in dit leven.

Schep ruimte in ons, God, om dat commitment aan te gaan. Doe ons opengaan voor wat de ander nodig heeft, geef ons de kracht om steeds weer te voelen dat wat ons verbindt groter en sterker is dan dat wat ons scheidt; dat wij samen de enige ware weg blijven gaan: de weg van de Liefde.

Verscheidenheid

God, wij zijn beeld en gelijkenis van U. Ieder van ons op zijn of haar unieke manier. Help ons in die verscheidenheid toch eenheid te bewaren als een veelkleurig palet, dat ons kan inspireren en verrijken. Wij danken U voor de unieke talenten van iedere mens, van ieder die nodig is in het plan van uw schepping

God, help ons om steeds te zien waar wij elkaar kunnen versterken door elkaar en onszelf te waarderen in wie we zijn.

Vredeswens

V In vrijheid leven, verdraagzaam zijn naar elkaar – niet onverschillig – maar met elkaar verbonden zijn – in lief en leed – en daarbij open staan voor ieders eigenheid en verscheidenheid is een weg naar ware vrede, misschien een vijfde V, van toen en voor nu.

Jezus zei tot zijn apostelen: “Vrede laat Ik u na, mijn vrede geef Ik u” (Joh. 14,27). Laten wij elkaar een teken van vrede geven, dat ook teken van vrijheid, verdraagzaamheid, verbondenheid en verscheidenheid wil zijn.

Lied “Geef vrede door van hand tot hand” – Liedboek 1014

Onze Vader (Oecumenische versie)

V Naast deze uitgesproken gebeden en gedachten – terugblikkend, stilstaand in het heden en vooruitkijkend – aangevuld met onze persoonlijke gebedswensen om de noden van de kerken en de wereld en de mensen als u en ik, bidden we met de woorden, die Jezus ons gegeven heeft:

A Onze Vader die in de hemel zijt, Uw naam worde geheiligd.
Uw koninkrijk kome. Uw wil geschiede, op aarde zoals in de hemel.
Geef ons heden ons dagelijks brood.
En vergeef ons onze schulden zoals ook wij onze schuldenaars vergeven.
En leid ons niet in verzoeking, maar verlos ons van de boze.
Want van U is het koninkrijk en de kracht en de heerlijkheid in eeuwigheid.
Amen.

Lied “Lofzang van Maria” – Liedboek 157a t. Muus Jacobs, m. Straatsburg 1539

V In 1572 was de Moeder van de Heer reden tot godsdienstige twist. Vandaag de dag erkennen we dat Maria, de Moeder van de Heer, de eerste gelovige was van het Nieuwe Testament.

Mijn ziel maakt groot de Heer
De lofzang van Maria

Mijn ziel maakt groot de Heer
mijn geest verheugt zich zeer
want God heeft mij geringe
die Hem als dienstmaagd dien,
goedgunstig aangezien;
en deed mij grote dingen.

Van nu aan, om wat Hij,
de sterke deed aan mij,
zullen mij zalig prijzen
alle geslachten saam,
want heilig is zijn naam,
Hij zal zijn trouw bewijzen.

Zijn arm verstoet met kracht
de groten uit hun macht,
de vorsten van hun tronen,
maar Hij maakt kleinen groot
en zal met overvloed
de hongerigen lonen.

Hij heeft het lang voorzegd:
aan Israël, zijn knecht
zal Hij genade schenken
en Hij zal Abraham
en al wie na hem kwam
in eeuwigheid gedenken.

Wegzending en Zegen

Gebed om Gods zegen - GvL 344

Wilhelmus

Wilhelmus van Nassouwe
ben ik, van Duitsen bloed,
den vaderland getrouwe
blijf ik tot in den dood.
Een Prinse van Oranje
ben ik, vrij, onverveerd,
den Koning van Hispanje
heb ik altijd geëerd.

Mijn schild ende betrouwen
zijt Gij, o God mijn Heer,
op U zo wil ik bouwen,
Verlaat mij nimmermeer.
Dat ik doch vroom mag blijven,
uw dienaar t'aller stond,
de tirannie verdrijven
die mij mijn hart doorwondt.